

HEREDITAS GRAECO-LATINITATIS XIII.



PROCUL NEGOTIIS?

**TANULMÁNYOK
EGYÉN ÉS HATALOM VISZONYÁRÓL**

**Debrecen
2024**

HEREDITAS GRAECO-LATINITATIS XIII.

PROCUL NEGOTIIS?

TANULMÁNYOK

EGYÉN ÉS HATALOM VISZONYÁRÓL

A DEBRECENI EGYETEM KLASSZIKA-FILOLÓGIAI ÉS
ÓKORTÖRTÉNETI TANSZÉKE ÉS A
HUN-REN BTK MORAVCSIK GYULA INTÉZET
KIADVÁNYA

Sorozatszerkesztők
TAKÁCS LÁSZLÓ – TÓTH ORSOLYA

A jelen kötetet szerkesztette
TÓTH ORSOLYA

Lektorálták
CSÍZY KATALIN
TAKÁCS LÁSZLÓ

ISSN 2064-9754
ISBN 978-963-490-685-8

HEREDITAS GRAECO-LATINITATIS XIII.

PROCUL NEGOTIIS?

**TANULMÁNYOK
EGYÉN ÉS HATALOM VISZONYÁRÓL**

DEBRECEN

2024

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
PATAY-HORVÁTH ANDRÁS: Hatalom és költői egyéniség viszonya az első olympiai óda mítoszrevíziójának háttérében	9
PATAKI ELVIRA: A <i>tyrannos</i> természetrajza. Az ailianosi zsarnokábrázolás zoológiai-etológiai meghatározottságáról	21
SZEKERES CSILLA: <i>Habendus metus est aut faciundus</i> . Félelem és hatalom Sallustius <i>Historiae</i> című művében	57
PAP LEVENTE: Jó zsaru, rossz zsaru, avagy az egyén és a hatalom viszonya Cicero <i>In Pisonem</i> -jében	73
TAKÁCS LEVENTE: Földmérő és hatalom	88
GACSAL DÓRA: A rabszolgák és felszabadítottak életkori jellegzetességei Pannonia provincia területén a feliratok tükrében	99
ADORJÁNI ZSOLT: Hierón <i>hieros</i> , avagy a kontempláció meglepő ereje. Gondolatok Pindaros 2. pythói ódája epilógusa kapcsán	111
SZEKERES CSILLA: Seneca a visszavonult életről	120
TAKÁCS LÁSZLÓ: A <i>relegatio</i> és az <i>exilium</i> gyakorlata Nero korában	136
CSÍZY KATALIN: Iulianus macellumi <i>relegatió</i> járól	146
TÓTH ORSOLYA: <i>Vita activa</i> és <i>vita contemplativa</i> Macrobiusnál	157

LÁZÁR ISTVÁN DÁVID: A magányos életmód dicsérete F. Petrarca: <i>Invective contra medicum</i> című művében	167
FRAZER-IMREGH MONIKA: <i>Solitudo et sodalitas</i> . A humanista tudós magánya és a barátok támogató közössége	177
IANCU LAURA: Száműzetés a diktatúrában. Benedek Márton (1931–1986) rejtett élete a kommunista Romániában	199
A KÖTET SZERZŐI	210

SZÁMÚZETÉS A DIKTATÚRÁBAN

BENEDEK MÁRTON (1931–1986) REJTETT ÉLETE A KOMMUNISTA ROMÁNIÁBAN

IANCU LAURA

Egy bujdosó népcsoport

A kényszerű vagy önkéntes száműzetés, az elszigetelődés és üldözés, a kirekesztettség és a magány különféle alakjaival, formáival nemcsak egyének, de népcsoportok, közösségek történetében is találkozzunk. A romániai Moldvában élő katolikus magyar közösség története és társadalmi létformái e fogalmak mindegyikével jellemezhető. Sőt, e kulcsszavak jelentéstartalmát hordozzák azok a közösséget stigmatizáló kifejezések is, mint például a *suddito* (alávetett), a *bezsenár/băjenar* (menekült, száműzött, bujdosó, szökevény),¹ vagy a legismeretebb: a *csángó* (tömbből kivált/kirekesztett, elkóborolt, megszökött stb.) fogalmak, amelyeket az idők folyamán a környező világ a közösséggel kapcsolatosan megfogalmazott, és amely fogalmak a 20. századra, általánosan használt etnonimákká kanonizálódtak. A 17–19. századi román történeti források a lakhelyüket elhagyni kényszerülőket a *bezsenári* kifejezéssel illették, függetlenül attól, hogy a menekülés milyen okból kifolyólag (háború, járvány, üldözés, éhínség stb.) vált szükségessé. A bezsenárok ténylegesen is bujkáltak, általában a velük együtt menekülőktől is elhatárolódtak, félreeső falvakban, er-

¹ A Teresa Ferro által áttekintett, 17–18. századi osztrák források nem tesznek említést katolikusokról, „alávetettekről [suddito] és román katonákról” írnak. Ezzel szemben a *Propaganda Fide* forrásaiban magyarokról és katolikusokról olvasunk. Ferro személy-, ill. helynévvizsgálatokra hivatkozva megjegyzi, hogy a Moldvába érkező magyarokat (ungureni), bejenari-nak, studiți-nak is nevezik. Az általa áttekintett forrástárban a csángó kifejezés nem fordult elő. T. Ferro, *Misionarii catolici in Moldova*, Cluj-Napoca, 2006, 179.

dőkben húzódtak meg, és csak hosszabb idő elmúltával telepedtek le (pl. a madéfalvi vérengzés menekültjei), vagy költöztek vissza korábbi lakhelyükre.² Ugyanezt látjuk a csángó kifejezés kapcsán is. Egyes román történeti felvetések szerint „a székelyek (...), akik sajátos priviligiumaikat elveszítik és Moldvába, vagy más területre kényszerülnek emigrálni, a 15. századtól kezdődően »csángóknak« nevezetnek. Eszerint a »csángódni« vagy »elcsángódni« ige éppen annyit jelent, mint »elhagyni valamit vagy valakit, valakitől elidegenedni vagy valamitől megválni«.”³ Előbbiek következménye az identitás terén megmutatkozó sajátos bizonytalanság, a létezés büntudatteli, „lopott” megélése, amit jól illusztrál egy 20. század közepi vallomás: „egy öreg csángó sírva megölelt és azt súgta a fülembe: »Istenem, hogy kell bujdossunk, mintha lopnánk« [az életet/a léteezést]”.⁴ A fentiek ellenére meg kell jegyezni, hogy bár a moldvai magyarság történetében és létszámának gyarapodásában rendkívül fontos szerepet játszik az Erdélyből, Székelyföldről érkezett utánpótlás (emigráció), mind a bezsenár, mind pedig a csángó fogalom történetietlen, abból a szempontból, hogy a magyarság jelenléte a 13. századtól kimutatható Moldvában, azaz az őshonos etnikumok közé tartozik.⁵

Minthogy a (moldvai) magyarság etnikai és vallási kisebbséget alkot Romániában, a *száműzetés*, az *alávetettség*, a *kiszolgáltatottság*, az *elszigeteltség* a társadalmi lét nem törvényszerű, ámde tényszerű velejárója. A román ortodox többségben élő katolikus magyar kisebbség a 19. század végétől kezdődően kettős, az Egyház és az állam elnyomórendszere alá került. Mind az Egyház, mind az állam a maga által definiált homogenizációs, asszimilációs célok és tervek szellemében fogalmazta meg az ún. „csángó politikáját”. Az egyházi elnyomás az anyanyelvhasználat, valamint a katolikus hitre ártalmasnak mondott

² Halász P., Moldváról készült 18. századi térkép néhány néprajzi tanulsága, in: Uő., „Ninc ki gondot üszeljen ránk...” *Néprajzi tanulmányok, dolgozatok a moldvai magyarok hagyományos műveltségéről*, Kolozsvár–Budapest, 2020, 31–38.

³ L. pl. Ș. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX. (Cercetări de demografie istorică)*. București, 1971.

⁴ Péter Gergely kántor leveléből idéz Vincze Gábor. Vincze G., *Asszimiláció vagy kivándorlás?* Kolozsvár–Budapest, 2004, 216. A közösség identitása kapcsán számos tényezőről szót kellene ejteni, amire itt nincs mód.

⁵ L. a 19. század végén kiadott román tudományos művekben foglaltak. Pl. G. I. Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României I.*, București, 1898.

tradicionális szokásvilág ellen irányult, de megnyilvánult abban a totális normakontrollban is, amelyet az Egyház a településeken szolgáló papság révén gyakorolt.⁶ Az állami elnyomórendszer a nyelvi asszimiláció mellett a vallási élet radikális korlátozására és/vagy tiltására is kiterjedt, a szekularizáció és a kommunista kultúrideológia terjesztésével párhuzamosan. A helyi katolikus püspökség maga is kettős elnyomás alatt működött. A kommunista állam és diktatúra mellett a román ortodox egyházzal való történelmi konfliktus is terhelte, és a legmagasabb szinten tartotta feszültségben a vallási és etnikai kisebbségek életét.

Egy elszigetelt család

A dolgozatunkban bemutatandó Benedek Márton (Martin Benedict) élete az előbbieken röviden vázolt társadalmi és politikai környezetben zajlott. Ahogy látni fogjuk, a kultúra-, a nyelv- és az ideológiák terén zajló, társadalmi szintű változások személyes élettörténetére is hatással voltak, másként fogalmazva: személyes tragédiája aligha függetleníthető az előbb említett folyamatoktól.

Benedek Márton 1931. július 31-én született a moldvai Trunk (Galbeni) településen, Benedek Péter és Kósa Magdó hatodik gyermekeként. A bukovinai német származású Neumann Péter keresztelte meg Bogdánfalván (Valea Seacă).⁷ Neumann Péterről érdemes megjegyezni, hogy hívei lelki gondozása céljából megtanulta, és szolgálata során használta a magyar nyelvet, amiért minorita rendje, és a jászvásári püspökség kiközösítette; kezdetben csak a papi szolgálattól tiltották el, majd a településről is távoznia kellett.⁸ Amikor Benedek Márton 1938-ban megkezdte tanulmányait a helyi iskolában, az egyházi és az állami oktatásra vonatkozóan a következő vármegyei bírói rendelet volt érvényben: „nem szabad más nyelven beszélni, csak románul. A katolikus templomokban az istentiszteletet csak románul és latinul

⁶ Vincze (2004) 213. L. még: Kinda I., *Ellenőrzött közösségek*, Marosvásárhely, 2010.

⁷ Petres L., Benedek Márton, a homályban hagyott „szent”, *Moldvai Magyarság*, 2018, 23–26: 23.

⁸ Domokos P. P., *A moldvai magyarság*, Budapest, 2001, 122. Az idézet az interneten elérhető kötetből származik: <https://mek.oszk.hu/08500/08587/08587.pdf> (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

szabad mondani. A papoknak és kántoroknak nem szabad az egyházi énekeket más nyelven énekelni, csak románul és latinul. (...) Mindenkit szigorúan megbüntettünk, aki ez ellen vét.”⁹ Ugyanebben az évben, 1938-ban Benedek Márton édesanyja, Benedek Péterné Kósa Magdó, részt vett a Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszuson.¹⁰ Budapesti tartózkodása során Benedek Péterné és utastársa, Szabó Ferencné Bartók Bélával is találkozott, aki a két moldvai asszonnyal felvételeket készített. Az eseményről Bartók a következőket írta egyik levelében: „Tegnap és tegnapelőtt két szép napom volt: két, ún. ’csángó’ asszony volt itt Moldvából (...) rettenetesen el vannak nyomva (...) egy egészen különleges régies nyelvet őriztek meg (...) remek hangfelfvételeket csináltak velük (...). A két asszony (...), különleges kiejtésével és régies viseletével elbájoló volt (...). Titokban kell tartani a történetet (...) megtörténhetik, hogy a szegény ártatlan teremtetéseket a román rendőrség a dutyiba dugja, csupán azért, mert itt az anyanyelvükön dalokat és meséket adtak elő. Szép a világ, ugye?”¹¹

A Bartók Béla által is jelzett körülmények közepette működött Benedek Márton szülőfalujában, Trunkon, a bukovinai Péter Gergely magyar kántortanító, akinek segítőtársa és támasza Benedek Márton édesapja, Benedek Péter volt.¹² A Benedek család birtokában volt az a feltehetően 17. század végi „Forrófalvi imádságos könyv” is, amelyet Domokos Pál Péter fedezett fel 1929-es moldvai útja során.¹³

⁹ Domokos (2001) 131.

¹⁰ Az utazást Domokos Pál Péter szervezte meg.

¹¹ Bartók Béla 1938. jún. 6-án kelt, Müller-Widmann asszonynak Baselbe küldött leveléből. Idézi: Domokos P. P., *Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángókkal*, Budapest, 1981, 12.

¹² Vincze (2004) 224. Péter Gergely Moldvában töltött éveit és szolgálatát Seres Attila dolgozta fel. L. pl. Seres A., Egy bukovinai székely „misszionárius” a moldvai csángók között. Péter Gergely kántortanító portréja a levéltári források és a családi emlékezet tükrében, in: Iancu L. (szerk.), *A moldvai magyarság kutatása a 21. században. Tanulmányok Domokos Pál Péter tiszteletére*, Budapest, 2021, 18–49. A bujdosva, titokban működő Péter Gergely 1940-ben (okt. 23.) hagyta el a falut, a levelében foglaltak szerint: „állandó megfigyelés alatt voltam, és minden magyar szó, megmozdulás lehetetlenné vált (...) már csak az elfogatásom elől menekültem”. L. még Vincze (2004) 31.

¹³ A kéziratról l. Domokos (2001) 140.

1945-ben Benedek Márton elhagyta szülőfaluját, és megkezdte tanulmányait a halásfalvi (Hălăucești) ferences szemináriumban (1945–1948). Amikor 1948-ban az állam bezáratta az egyházi intézményeket, Benedek a jászvásári orvosi egyetemre jelentkezett, ahol 1957-ben diplomát szerzett. Több állomáson szolgált orvosként, majd Onyestre (Onești) helyezték, ahol 1986-ban bekövetkezett haláláig élt és dolgozott.¹⁴ 1972-ben bélpanaszok miatt műtötték, a gyanús műtétet több ízben megismételték. A beavatkozások során a vékonybél nagy részét eltávolították a testéből. A szigorú étrend miatt magához vette egyik lánytestvérét, aki élete végéig gondozta.¹⁵

Benedek Márton rejtett és megfigyelt élete

Harminc évvel a Halásfalván megkezdett és megszakadt teológiai tanulmányai után, Benedek Márton visszatért papi hivatásához. 1979-ben titokban ferences szerzetesi fogadalmat tett. Feltevéseink szerint szerzetesi hivatására hatást gyakorolt lelki és szellemi atyja,¹⁶ Duma János¹⁷ nagypataki (Valea Mare) titkos püspök, ferences szerzetes. 1980. szeptember 14-én Alexandru Todea görögkatolikus püspök,¹⁸ titokban, Szaláncfűrdőn (Slănic Moldova) pappá szentelte. A szentelés időpontja egybeesett Nicolae Ceaușescu szeptember 15-re időzített bákói (Bacău) látogatásával, amikor a rendvédelmi hatóságok, és a teljes titkosszolgálat e rendkívüli eseményre összpontosított.

¹⁴ Claudiu Bulai, *Preotul medic Martin Benedict*. <https://ercis.ro/actualitate/viata/201107.asp?id=20110720> (Megtekintés: 2024. 02. 23.) Az írás eredetileg a *Lumina creștinului* havilapban jelent meg (2011/7, 11).

¹⁵ Sz. n., *Galbeni: În amintirea pr. dr. Martin Benedict*. Galbeni: În amintirea pr. dr. Martin Benedict (ercis.ro) (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

¹⁶ Petres (2018) 23.

¹⁷ Duma Jánost (Ioan Duma, 1896–1981) több ízben letartóztatták, közel másfél évtizedet töltött börtönben, 1981-ben halt meg. L. Virt L., Kisebbségben és Krisztus követésében. Vázlatpontok Márton Áron püspök élettörténetéhez és eszméihez, *Fórum Szemle*, 2013/3, 85–112: 100.

¹⁸ Alexandru Todeát a görögkatolikusok „törvényen kívül helyezését” követően, 1950-ben szentelte püspökké a bukaresti püspök, Iosif Schubert. 1951-ben letartóztatták. 1964-ben szabadult, ’89-ig titokban működött. Virt (2013) 100–101.

Egyes adatok szerint Benedek Márton titkosszolgálat általi megfigyelése korán, 1954-ben,¹⁹ más adat szerint 1966-ban kezdődött,²⁰ a kiváltó ok pedig vallásos életvitele és a klérussal fenntartott kapcsolata. Más források szerint Benedek intenzív követése a római útja után kezdődött meg, 1983 őszén. Az orvos-pap ugyanis tagja volt annak az egyházi delegációnak, amely részt vett a moldvai születésű Oláh Jeremiás (1556–1625) boldoggá avatásán.²¹ Minthogy az eseményt a kutatók nem vizsgálták, nem tudjuk, mi volt a szerepe Benedek Mártonnak, mi lehet az oka annak, hogy egy ilyen ceremónián küldött lehetett. Feltehetően a ferences rendet képviselte, lévén, hogy a boldoggá avatott Jeremiás maga is a rend laikus tagja volt. Elképzelhető az is, hogy a delegáció magyar tolmácsa volt. Biográfusai szerint Benedek felolvasóként közreműködött a boldoggá avatási szertartáson és a jelenlévő román ügynökök előtti lebukását azzal idézte elő, hogy a könyörgés cenzúra által nem engedélyezett részét is felolvasta. Nem tudjuk, mit tartalmazott a cenzúra által kihúzott szöveg. Ismert azonban az, hogy olaszországi tartózkodása alatt különböző helyekre is ellátogatott, és Padovában például misét is bemutatott.²²

A Benedek Márton megfigyeléseivel kapcsolatos adatok terén számos ellentmondás is megfigyelhető.²³ Nem tudjuk, hogy azok az egyházi írók által közölt adatok, miszerint az ügynökök egy alkalommal a szobájába eljuttatott mérgező vegyi anyaggal próbálták meggyilkolni, a római út előtt, vagy azt követően történt.²⁴ Bár minden adat arra utal, hogy megfigyelője közeli kollégája, barátja, esetleg klérustársa lehetett,²⁵ valójában ezzel a kérdéssel kapcsolatosan is feltételezésekre va-

¹⁹ Sz. n., *Biografia slujitorului lui Dumnezeu preot medic Martin Benedict*.

www.martinbenedict.ro (Megtekintés: 2024. 01. 04.)

²⁰ Egyes adatok szerint már 1966-tól megfigyelték. Peti L., *Benedek Márton pap, orvos, szeptember*, 2010, in: <https://lexikon.adatbank.ro/mobil/tematikus/szocikk.php?id=98> (Megtekintés: 2024. 02. 12.)

²¹ Boldog Oláh Jeremiásról I. Iancu L., „Aki egyesítette Keletet Nyugattal”. Boldog Oláh Jeremiás (1556–1625), *Ethnographia* 2016, 127/3, 433–459.

²² Jáki S. T., *Csángókról, igaz tudósítások*, Budapest, 2002, 22–23.

²³ Angelo Montonati: *Martin Benedict, martor al credinței*. <https://martinbenedict.ro/martin-benedict-martor-al-credintei/> (Megtekintés: 2024. 01. 04.)

²⁴ Uo.

²⁵ Pr. Eusebio Bejan, *Martin Benedict, teologul suferinței*, <https://martinbenedict.ro/martin-benedict-teologul-suferintei/> (Megtekintés: 2023.01. 05.)

gyunk utalva. A hivatalos álláspont szerint, a Benedekkel szemben megfogalmazott vádak, amelyek „jogosultságát adták” a megfigyelésének és a kínzásának, a következők voltak: illegális szerzetesi lét, a cenzúrával szembeni engedetlenség, a Vatikánnak történő kémkedés (vádja), kegytárgyak csempészése (Moldvába), a Szekuritáté közreműködésével kapcsolatos, paptársaival folytatott kritikai beszélgetések, rendszerellenes kijelentések megfogalmazása, továbbá életvédő, abortuszellenes tevékenység folytatása.²⁶

Az olaszországi utazást követően Benedek Mártont (újabb) kihallgatásnak vetették alá. Az esemény után „állandó megfigyelés alatt állott, a titkosszolgálat vörös autója kísérte a lakása és a kórház közötti úton, egy ügynök pedig kórházi munkáját figyelte éjjel-nappal”.²⁷ Ezen túlmenően, meghatározott rendszerességgel, a helyi katonai bázison is meg kellett jelennie különféle kihallgatásokon. Az állandó terror hatására betegsége súlyosbodott. Halálának pontos oka az ellentmondásos feljegyzések miatt nem tudható. Benedek Márton életének legjobb ismerője és kutatója, Peti Lehel úgy fogalmazott, hogy „1986. július 16-án eddigi adataink szerint a Szekuritáté kivégezte”.²⁸ Az orvos-pap kérésének megfelelően szülőfalujában, népviseletben és mezítláb temették el.²⁹ Egy évvel később, 1987-ben a szülőháza előtt álló kút zarándokhellyé változott, ugyanis álomban kapott üzenetek alapján a helyiek felfedezték, hogy a kút vize rózsasillatúvá és csodaerejűvé változott. Ezt a rendkívüli eseményt, amely egy sajátos vallási mozgalommá bontakozott ki, Peti Lehel dolgozatunkban idézett tanulmányában részletesen elemezte.

Bár a Benedek Márton személyére épülő kultusz már röviddel a halála után kialakult, a püspökség következetesen távol tartotta magát a köré szerveződő népi megmozdulásoktól, és csak húsz évvel később, 2007-ben kezdett el foglalkozni Benedek Mártonnal.³⁰ A népi tisztelet

²⁶ Claudiu Bulai, *Preotul medic Martin Benedict*. <https://ercis.ro/actualitate/viata/201107.asp?id=20110720> (Megtekintés: 2024. 02. 22.)

²⁷ Peti (2010).

²⁸ Peti (2005) 163.

²⁹ Petres (2018) 24. Sz. n., *Galbeni: În amintirea pr. dr. Martin Benedict*. Galbeni: În amintirea pr. dr. Martin Benedict (ercis.ro)

³⁰ Pr. Eusebio Bejan, OFMConv., vicepostulat <https://ercis.ro/actualitate/viata/202212.asp?id=202212086> (Megtekintés: 2024. 01. 05.)

és az egyházi kultusz motivációi ellenben eltérőek, és tartalmukat illetően is különböznek.³¹ A népi tiszteletben a gyógyító, csodatevő orvos, az egyházi kultuszban a hitvalló mártír a központi motívum. A népi tisztelet gyógyító Mártonja az egyházi kultusz evangelizáló orvos.³² Különösen az egyházi szentté avatási eljárással kapcsolatos publicisztikai, lelkeségi irodalomban figyelhető meg az, hogy „pusztán” az ún. hitevényeket emelik ki, amelyeket Benedek hősiek fokon gyakorolt: a megaláztatás alázatos elfogadása, a megvetettség, az elnyomás tűrése, a hitben való következetes kitartás, „nem írt teológiát, de a teológiát úgy élte meg, mint az Istennel való találkozás közegét”; „papként nem működhetett (...) de cselekedeteivel prédikált”.³³ Peti Lehel kutatásai szerint „az Egyház mindinkább a kultusz kizárólagos adminisztrátorának tekinti magát”.³⁴ A hitevények nem jelennek meg a kultusz népi szintjén, nyilván azért, mert Benedek Márton titkosan megélt vallási életéről a nép nem rendelkezett információkkal, vagy ha igen, azokról nem beszélhettek nyilvánosan. Az egyházi írók nyomatékossítják azt is, hogy bár Benedek ágyban, szerettei körében hunyt el, mégis mártírhálált halt, éspedig a titkosszolgálat által fanatikusként ítélt hitét ért bántalmazások (vagy szándékos műtéti hibák) következtében.³⁵ Ferenc pápa 2022-ben Benedek Mártont a tiszteletreméltó (*venerabil*) rangra emelte.³⁶ Trunk település iskolája felvette a nevét. Az elmúlt évtizedben életéről szóló könyvek sokasága látott napvilá-

³¹ A témáról Peti Lehel készített átfogó elemzést. Peti L., A kulturális emlékezet egyházi monopolizálása egy moldvai csángó településen, in: Papp R. – Szarka L., *Benünk élő múltjaink. Történelmi tudat – kulturális emlékezet*, Zenta, 2008, 401–411.

³² „A kórház, ahol dolgozott, az evangelizáció helyszíne volt. Mindig a betegek javát kereste, nem volt tekintettel a beteg hitére vagy vallására, egyedül Isten és a felebarát szeretete volt a missziója és életének végső célja.” Pr. Eusebio Bejan, OFMConv., *Papa Francisc l-a proclamat Venerabil pe medicul preot Martin Benedict*. <https://ercis.ro/actualitate/viata202212.asp?id=202212086> (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

³³ P. Eusebio Bejan, *Martin Benedict, teologul suferinței*, <https://martinbenedict.ro/martin-benedict-teologul-suferintei/> (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

³⁴ Peti (2008) 407.

³⁵ Angelo Montonati, *Martin Benedict, martor al credinței*. <https://martinbenedict.ro/martin-benedict-martor-al-credintei/> (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

³⁶ P. Eusebio Bejan OFMConv. vicepostulator híradása a jászvásári egyházmegye honlapján: <https://ercis.ro/actualitate/viata202212.asp?id=202212086> (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

got, az Egyház hazai és külföldi konferenciák keretében, rendezvények révén népszerűsíti alakját.

Miért, és miként száműzött Benedek Márton?

Miért élte Benedek Márton otthoni körülmények között a száműzöttek életét, és vajon mi „valódi” története, és miért kellett a fentiekben vázolt körülmények között meghalnia? Közel négy évtized távlatában felvethető-e a korabeli Egyház felelőssége? Utóbbi kérdés szempontjából lényeges, hogy mit feltételezhetünk Benedek Márton etnikai identitásáról, ami – megítélésünk szerint – kulcskérdés lehet tragédiája megfejtésében és megértésében is. Az eddig ismert adatok alapján nem alkothatunk képet identitásáról, és azt sem tudjuk, hogy azok a források (ügynökiratok, személyes visszaemlékezések stb.), amelyek ennek a feltárásában segíthetnek, egyáltalán rendelkeznek-e identitást érintő információkkal. Tudjuk azonban azt, hogy Benedek Márton a helyi Egyház azon tagjaival állt kapcsolatban, akiket az állam üldözött, bebörtönzött, kivégezett. Tudjuk, hogy otthonában misézett, nem minden alkalommal egyedül, ám társai kilétéről nincsenek adataink.³⁷ Ennek az identitás szempontjából azért van jelentősége, mert az üldözött papság köréből több olyan személyről tudunk (pl. Györgyina János/Ioan Gheorghina), akit éppen azért ítélték el, és zártak be, mert az egyház tiltása ellenére a magyar közösségtől nem tagadta meg az anyanyelvű hitéletet.³⁸ Benedek Márton orvosi praxisában betegeit nemcsak a hivatalos orvoslás módszereivel, hanem „imádsággal (...) és gyógynövényekkel is gyógyította, azaz kulturális terápiát alkalmazott”,³⁹ ami azt mutatja, hogy pozitívan viszonyult a népi gyógyászathoz, nemcsak támogatta, de maga is javasolta a betegeknek ezeket a kezelési formákat.⁴⁰ Ennek, az orvosi ellátásban nem

³⁷ Vannak arra utaló jelek, hogy Onyesten a városban élő magyarokkal, székelyekkel is kapcsolatban volt.

³⁸ Vagyis – a tilalmak ellenére – engedélyezte azt, hogy a magyarok magyar nyelven végezhessek el a gyónásukat, esetleg azt is, hogy a templomban magyar ima és népének hangozhasson el.

³⁹ Peti (2005) 164.

⁴⁰ Ebben az időszakban ez a magatartás ellenkezett az egyházi gyakorlattal, lévén, hogy a papság népfelvilágosító tevékenysége egyebek mellett a népgyógyászat

részesülő, vagy a román nyelvet nem ismerő s emiatt orvoshoz nem forduló katolikus közösségekben rendkívül nagy jelentősége volt. Ismert azt is, hogy titokban magyarországi látogatói voltak. 1981-ben például meglátogatta P. Jáki Sándor Teodóz bencés pap-tanár, aki Domokos Pál Péter megbízásából egy, a történész által dedikált kötetet is átadott a számára.⁴¹ Egy évvel később Jáki Teodóz „újra felkeresi Moldvában, és egy szerencsés találkozás során átnyújtja neki az édesanyja énekét is megörökítő (Pátria) lemezsorozat egy példányát”,⁴² amiről idézett levelében Bartók Béla is szót ejtett.

Erős a gyanú, hogy egészen a római útig (1983) Benedek Márton működését mind a hivatalos Egyház, mind az állam tűrte, sőt, az Egyház profitált személyéből, hiszen keresetét gyakran az Egyháznak ajánlotta fel (pl. templomok építésére stb.). Bár megfigyelés alatt tartották, a pusztá papi lét nem lehetett ok a kivégzésére, hiszen papok sokasága működött az ő korában. Papi hivatását nyilvánosan nem gyakorolta, civil (orvosi) foglalkozása során nem agitált, nem lázított, abortuszellenes véleményét titkosan lefolytatott beszélgetések keretében fogalmazta meg. A római út során történhetett valami, ami radikális változást hozott, és halálos kínoztatásához vezetett. Az Egyház álláspontja szerint Benedek Márton az egyetemes könyörgések olvasása során – szándékosan vagy figyelmetlenségből – felolvasta azt a részt is, amit a cenzúra kihúzott, vagyis: „a Romániában élő hívőkért” („pentru religioșii din România”) imádkozott, ezzel a tetteivel pedig elárulta Romániát, azt sugallva a nyugati nyilvánosságnak, hogy az országban élő keresztények állapota imáért, Istenért kiált. Tette ezt a cenzúra megsértésével, a Szent Péter téren.⁴³ Emlékeznünk kell arra, hogy a „végzetes hibát” azon a nyilvános szertartáson követte el, aminek a keretében a romániai egyházi delegáció jelenlétében II. János Pál pápa boldoggá avatta az első „román” katolikus szentet: Oláh Jeremiást. Vannak – névtelen – források arra vonatkozóan, hogy elképzelhető,

felszámolását tűzte ki célul. L. pl. Iancu L., A szokások harcmezején a két világháború között. A Forrófalvi Plébánia „Lapja”. Forrásközlés, *Ethno-Lore*, 2020, 267–304.

⁴¹ Minden bizonnyal Domokos Pál Péter főművéről, *A moldvai magyarság* című kötettről van szó, ami eddig hat kiadást ért meg.

⁴² Petres (2018) 24.

⁴³ Sz. n., *Martin Benedict, teologul suferinței*, <https://martinbenedict.ro/martin-benedict-teologul-suferintei/> (Megtekintés: 2024. 02. 23.)

hogy a nevezetes szertartáson elhangzott könyörgésben a csángó magyar katolikusokért imádkozott, illetve a küldöttek körében, a magas rangú egyháziakkal folytatott tárgyalások során magyarul is megszólalt.⁴⁴ Bár pillanatnyilag nem rendelkezünk elegendő, megfelelő adattal, az eddigi ismereteink alapján (is) bizonyosra vehető, hogy Benedek tragédiájának a megértésében az etnikai szál kulcskérdés lehet.

Benedek Márton nem egy szigeten, hanem saját otthonában élte száműzött, magányos életét, hiszen sem a vallási, sem a nemzeti közösségével nem vállalhatott közösséget, sem a hitét, sem etnikai önazonosságát, sem pedig (eredendő) papi hivatását nem élhette meg. Azt az életet élte, és olyan keretek között, amit és ahogyan azt az államhatalom előírta, engedélyezte a számára. Szabó Zoltán *Három száműzetés* című írásában úgy fogalmazott: „a száműzetés ott kezdődik, ahol az ember nem tud szolgálni országának és közösségének, vagy nagyon kevéssé tud. (...) Ha száműzöd magadat azok közé, akikért — úgy hiszed — vagy, akkor leszel a leginkább tehetetlen.”⁴⁵ Benedek Márton élettörténete azt tanúsítja, hogy a körülmények dacára, orvosként és emberként is sikeres, és igen népszerű volt, életében és halálát követően is csodás gyógyulások fűződnek nevéhez. Ennek az ára kétségkívül nemcsak a szabadsága, de az élete is.

⁴⁴ Egy, a *Ziarul de Garda* című hírportálon megjelent cikkhez a következő komment érkezett 2013. november 15-én Csángó álnéven: „Ismét megfélekednek arról, hogy megemlítsék: [Benedek Márton] a csángók fia volt. A titkosszolgálat azt követően végezte ki, hogy a püspökség ügynök papjainak a jelenlétében bátor volt ősei nyelvén megszólalni, vagyis azon a magyar dialektuson, amelyet ma is beszélnek Moldvában. Isten áld meg a csángómagyarokat!” Forrás: <https://www.ziaruldegarda.ro/in-galbeni-credinciosii-au-nascut-un-sfant-martin-benedict/> (Megtekintés: 2023. 10. 12.)

⁴⁵ Szabó L., *Három száműzetés, Élet*, 1935, 26; 52; 1089–1091; 1089.